

Etnografická výstava po čase opäť v sídelnej budove Slovenského národného múzea v Bratislave

Ethnographic exhibition returns to the main building of the Slovak
National Museum in Bratislava

Marta Botiková

Kontakt / Contact

prof. PhDr. Marta Botiková, CSc., Katedra archeológie a kultúrnej antropológie,
Filozofická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, Gondova 2, 811 01 Bratislava,
Slovenská republika, e-mail: marta.botikova@uniba.sk

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7160-4958>

Ako citovať / How to cite

Botiková, M. (2025). Etnografická výstava po čase opäť v sídelnej budove Slovenského národného múzea v Bratislave, *Etnologické rozpravy*, 32(1), 126-129.

Ferklová, D., Slavkovský, P., Sýkora, R., Wágnerová, B. (2024). *Rolník a jeho svet. Agrárna kultúra Slovenska ako predmet etnografického záujmu* [výstava]. Slovenské národné múzeum, Bratislava, Slovenská republika.

Pred dvoma rokmi som v *Etnologických rozpravách* informovala o novej etnografickej expozícii Moravského zemského múzea v Brne (Botiková, 2023). Atraktívna expozícia zaujala knižnou prípravou, ako aj výsledkom, ktorý využil mnohé prvky moderných technológií v samotnej realizácii, vizualizácii analytického prístupu. V nasledujúcej poznámke sa chcem zamyslieť nad vstupmi a výstupmi muzeálnej výstavy *Rolník a jeho svet*, ktorá vznikla v Etnografickom múzeu SNM v Martine a ktorú na sklonku roka 2024 otvorili v sídelnej budove Slovenského národného múzea v Bratislave.

Uplynulo už viac rokov od času, ako sme mali v hlavnom meste, na turistami vyhľadávanom dunajskom nábregí, možnosť vidieť predstavenie etnografických zbierok. S veľkým návštevníckym úspechom sa stretli dávnejšie výstavy, venované klenotom ľudovej kultúry všeobecne, ako aj tematické výstavy modrotlača a módnjej tvorby či výstava čepcov.

Obr. 1

Vzácné tlače spolu s dobovými artefaktmi
Zdroj: Tomáš Hollý, archív SNM

Navštívili sme ich niekoľkokrát, s domácim aj zahraničným poslucháčstvom, aj hosťami, ktorí sa zakaždým s obdivom vyjadrili o tradičnom i modernom výtvarnom aj obsahovom vyznení týchto výstav. Vyhľadávané boli najmä v letnej turistickej sezóne a zaiste zatriktívni návštevu hlavného mesta.

Tentoraz prišla výstava z Martina a začala hosťovať v hluchej, zimnej sezóne. Hádám pri dobrej propagácii bude atraktívna aj pre laickú verejnosť, veď priniesla zas krásne predmety – keramiku, výšivky, staré tlače, teda to, čo sa možno aj trochu prvoplánovo spája s poslaním etnografických zbierok. Svojím obsahom mala potenciál prihovoriť sa aj študentstvu, a to nielen z hľadiska dejín vedy. Dobré môže poslúžiť nielen budúcim etnológom, ale aj historikom, literátom či možno aj ekonómom. Žiaľ, z propagačného materiálu, ktorý je zverejnený na oficiálnej webovej stránke SNM, sa nedozvieme o autoroch výstavy ani o žiadnych aktivitách spojených s výstavou.

Prvá, historická časť výstavy, je o dejinách výskumu roľníckeho obyvateľstva na Slovensku. Tá je prepojená s výskumnou prácou Petra Slavkovského, ktorého knižná publikácia (Slavkovský, 2013) by bola poslúžila aj ako katalóg k tejto časti výstavy. Vystavené predmety a knihy predstavili vývin záujmov, ako aj zmysel hľadania národných špecifik v politickom kontexte jednotlivých historických období. Táto časť je porovnateľná aj so spomenutou brnianskou výstavou, pokiaľ ide o profesionálnu prípravu a vyznenie. V prvých mesiacoch totiž návštevník na vernisáži nenašiel žiadnu publikáciu k výstave. Dnes vieme, že katalóg existuje a je návštevníkom k dispozícii.

Na dejinný výstavný „predslov“ mala nadviazať dokumentácia etnografického a múzejného výskumu druhej polovice 20. storočia, ktoré akoby skončili s generáciou autora námetu. Pri prechode z jednej miestnosti do druhej ste určite presýtení textami, ktoré sa týčia nad návštevníkom na síce vkusných, ale výstavnícky nevhodných paneloch. Texty môžete čítať v nevyhovujúcej polohe, ktorá nerešpektuje základnú premisu výstavníctva, akou je výška očí, veľkosť písma, ale najmä jadrnosť vyjadrovania. Odtiaľ prejdeme do rozmermi vzdušnej miestnosti, kde môžete skloniť hlavu, a „pri zemi“ sa oboznámiť s predmetmi, ktoré patrili do každodennej výbavy roľníckeho života. Tu je „rolník a jeho práca“ na scéne, ako to ohlásil názov výstavy. Zbierkové predmety sú rozdelené do typologických kolekcí, vystavené na vyvýšenom podstavci, ale systematiky je málo čitateľná. Autori zaradili množstvo výrobných nástrojov, laický návštevník ich však len ťažko zaradí chronologicky podľa vývoja či z hľadiska následnosti prác, na ktoré sa používali.

Rekonštrukcia interiéru izby usporiadanej do stavu z polovice 20. storočia reprezentuje región Turiec. Táto voľba je legitímna, ale bez vysvetlenia kontextu času a miesta podáva len sploštenú informáciu. Zo všetkých možných variantov odevu sa mihne len jednoduchý detský pracovný odev. Mal to byť zámer autorov upozorniť na detskú prácu? Alebo to bolo najmenej riskantné vystaviť takýto odev v otvorenom, pre návštevníka možno aj nechcene „hands-on“ priestore? Oceňujeme, že sa na výstavu dostala poľná kolíska, ale jej sociálny význam, ako aj výskyt v umeleckej syntéze obrazu Slovenska, zostal nevyužitý.

Inými slovami, od príjemného nástupu, významných a vzácnych knižných exponátov opatrených invenčne riešenými opismi, sa dostaneme do akéhosi „zadného depozitu“, kde je „rolník a jeho svet“ výstavou nie oslávený, ale prosto poskladaný.

Domnievam sa, že najmä v materiálnej časti výstavy zostala nevyužitá príležitosť použiť inšpiratívne spôsoby, možno aj moderné výstavnícke technológie, ako oboznámiť, previesť, poučiť návštevníka, vzbudiť v ňom záujem a možno aj úctu ku kultúrnemu dedičstvu.

Obr. 2

Pohľad do historickej časti výstavy, inštalovanej v sídelnej budove SNM
Zdroj: Tomáš Hollý, archív SNM

Obr. 3

Systematika roľníckeho náradia predstavená na výstave
Zdroj: Tomáš Hollý, archív SNM

Referencie

- Botiková, M. (2023). Expozícia predmetov a ideí: Tradiční kultura na Moravě v zrcadle času. *Etnologické rozpravy*, 30(1), 101-109.
- Ferklová, D., Slavkovský, P., Sýkora, R., Wágnerová, B. (2024). *Roľník a jeho svet. Agrárna kultúra Slovenska ako predmet etnografického záujmu* [výstava]. Slovenské národné múzeum, Bratislava, Slovenská republika.
- Slavkovský, P. (2013). *Slovenská etnografia (kompendium dejín vedného odboru)*. Bratislava: Veda.

Albina Zetochová: Zvyky, obyčaje a tradície Slovákov v Nadlaku v priebehu cirkevného a kalendárneho roka

Albina Zetochová: Customs, Rituals, and Traditions of Slovaks in Nadlak during the Religious and Calendar Year

Ján Botík

Kontakt / Contact

prof. PhDr. Ján Botík, DrSc., emeritný profesor, Slovenská republika,
e-mail: janobotik@gmail.com

Ako citovať / How to cite

Botík, J. (2025). Albina Zetochová: Zvyky, obyčaje a tradície Slovákov v Nadlaku v priebehu cirkevného a kalendárneho roka. *Etnologické rozpravy*, 32(1), 130-131.

Zetochová, A. (2022). *Zvyky, obyčaje a tradície Slovákov v Nadlaku v priebehu cirkevného a kalendárneho roka*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko, 194 s.

Podobne ako Békešská Čaba v Maďarsku a Báčsky Petrovec v Srbsku aj Nadlak v Rumunsku považujú tamojší slovenskí kolonisti za svoju minoritnú metropolu. Nadlačania sú v Rumunsku najpočetnejšou slovenskou komunitou. V roku 1820, dve desaťročia po tamojšom usídlení, im bol priznaný štatút agrárneho mestečka s právom usporadúvať jarmoky. V súčasnosti je Nadlak sídlom slovenského gymnázia aj Kultúrnej a vedeckej spoločnosti s vlastným vydavateľstvom. A v ňom, popri stovkách rôzne zameraných kníh, vyšla aj publikácia Albiny Zetochovej o obyčajových tradíciách Nadlačanov. Aby bolo zrejmé, o akých tradíciách je tá knižka, ku charakteristike Nadlaku a Nadlačanov sa žiada dodať, že aj napriek ich inštitucionálnemu, sociokultúrnemu a vzdelanostnému vzťahaniu, tamojšia slovenská komunita si doposiaľ uchováva výrazné znaky tradičnej agrárnej spoločnosti, ktoré charakterizovali slovenských kolonistov aj pri ich usídľovaní na rozľahlej podunajsko-panónskej nížine. Zmienku si tiež zaslúži, že jedným z hlavných motívov masovej migrácie Slovákov na Dolnú zem boli vyhliadky na slobodné vyznávanie luteránskej viery. Bola vyslovená mienka, že najpodstatnejšou stránkou nábožnosti

dolnozemských Slovákov bola viera o skutočnom jestvovaní Stvoriteľa, takže pri svojich neistotách a trápeniach sa oddávali do vôle Božej – *Co Bůh činí, vše dobré jest!*

Takže Albina Zetochová, ktorá písala túto publikáciu po svojich skúsenostiach, keď komunistický režim z ideologických dôvodov marginalizoval, ba priam blokoval zmienky o úlohe náboženstva, v úvode napísala: „Pre poznanie samých seba, kto sme, kde patríme, kde sú naše duchovné korene, naše zvyky, obyčaje a tradície musíme chápať v úzkej spojitosti s kresťanskou vieroukou, s jej výročnými sviatkami, ktoré tvorili a tvoria dejisko našich obyčajových tradícií“ (2022: 8). Tento koncept potom premietla do obsahovej osnovy publikácie so štyrmi časťami Cirkevného roka: A. Okruh vianočných sviatkov, B. Okruh veľkonočných sviatkov, C. Okruh svätodušných sviatkov a D. Okruh poďakovania za úrody zeme, pamiatky Reformácie a dňa Všetechsvätých.

Albina Zetochová koncipovala svoju publikáciu ako synkretický obraz cirkevných sviatkov a tradičných rituálno-magických úkonov. Obyčaje a rituály tohto druhu patria k najstarším kultúrnym praktikám. V tradičnom agrárnom prostredí a v životnom slohu roľníka sa nedala viesť hranica medzi uspokojovaním materiálnych a duchovných potrieb, medzi prácou a obradom. Nielen práca, ale aj magické praktiky, obrady a obyčaje boli prostriedkami zabezpečovania životných potrieb, ako sú plodnosť, zdravie a prosperita. Išlo o prosperitu zeme – živiteľky aj o prosperitu človeka v jeho životnom poslaní.

O kalendárnych obyčajoch Slovákov na Dolnej zemi vrátane obyčajov Nadlačanov zainteresovaní bádatelia sa zhodli na tom, že spomedzi všetkých úsekov tradičnej materiálnej a duchovnej kultúry dolnozemských Slovákov, najvyššou mierou kontinuálneho pretrvávania, ako aj obsahovej, funkčnej a formálnej zotrvačnosti, sa vyznačujú praktiky obyčajových a poverovo-magických tradícií. Vysvetliť sa to dá tým, že práve tieto zložky duchovnej kultúry boli najsilnejšie previazané so sedliackosťou a s príznačne konzervatívnym spôsobom života a myslenia roľníkov.

Obraz Nadlačanov by nebol celistvý ani dostatočne zrozumiteľný, keby v ňom nebol obsiahnutý aj ich duchovný svet. Čiže aj ich nábožnosť, ich rôzne obrady, obyčaje a magické praktiky, prostredníctvom ktorých sa usilovali docieľiť svoje nespĺniteľné želania. Ak sa takýto duchovný svet udržoval u Nadlačanov do polovice 20. storočia a nevytratil sa celkom ani u našich súčasníkov, je otázkou, čo spôsobovalo takú dlhovekosť a takú vysokú prestíž ich obyčajovo-rituálneho, poverovo-magického a náboženského správania? Súviselo to zrejme s tým, že správanie tohto druhu patrí k najstaršej kultúrnej výbave a zároveň aj k základom svetonázorových predstáv, prostredníctvom ktorých ľudia tradičnej agrárnej spoločnosti preväzovali duchovnú sféru s hmotnou, posvätné so svetským aj každodennosť so sviatočnosťou.

Referencie

Zetochová, A. (2022). *Zvyky, obyčaje a tradície Slovákov v Nadlaku v priebehu cirkevného a kalendárneho roka*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko.